

strook land rond de stad, zoals Zandberg, Baronielaan, Ginneken, Teteringen en Princenhage, maar financiële en politieke overwegingen verhinderden de totstandkoming van een samenvoeging van deze gemeenten. In 1927, 1942 en 1961, maar ook nadien nog in 1976 en 1997 volgden geslaagde annexaties die Breda de zeer gewenste controle over omliggende dorpen als Princenhage, Teteringen en Ginneken gaven. De maatschappelijke secularisatie die het gevolg was, verbreidde zich over de regio en zorgde voor ressentiment in enkele dorpen die probeerden hun identiteit te handhaven.¹¹ Wat kan er worden geconcludeerd uit deze voorbeelden van annexatie? Vanuit stedelijk oogpunt zijn de redenen om tot annexeren over te gaan duidelijk: de groei die alle steden in de negentiende en twintigste eeuw doormaakten, liet hun geen keus. De bestaande stadsterritoria konden het groeiend aantal inwoners niet huisvesten, noch nieuwe stedelijke industrieën voorzien van de noodzakelijke fabrieksterreinen. Annexatie bleek zo het enige antwoord. Alle bovengenoemde steden creëerden een nieuwe, uitgebreide stadsregio door nabijgelegen dorpsgemeenten aan hun oude stadsgebied toe te voegen. Vergeleken met Rotterdam is er geen fundamenteel verschil in hun annexatiegeschiedenissen. Afgezien van het tijdpad en lokale variatie in omvang en aantal van de geannexeerde gebieden was annexatie van omliggende, aangrenzende dorpen wijdverbreid en onvermijdelijk. Hetzelfde lijkt te gelden voor de reactie van de geannexeerde dorpsgemeenschappen. Die varieerde lokaal van gevoelens van onverschilligheid, resenti-

ment, onrust en verzet tot voldoening en instemming. Meer onderzoek, ook in andere steden, is echter nodig om deze eerste bevindingen met betrekking tot annexatiegeschiedenis in comparatief perspectief aan te vullen en te verfijnen.

De Rotterdamse dorpen vormden dus in wezen geen uitzondering op de dorpen geannexeerd door andere steden. Hoe de Rotterdamse dorpen in de loop van de tijd een dorpsregio vormden, is de vraag die nu aan de orde komt.

Het ontstaan van het Rotterdamse annexatiegebied op lange termijn

Als 'stad van vele dorpen' heeft de moderne Rotterdamse stadsregio nog altijd een sterke rurale of pre-industriële gevoelswaarde. De oorsprong van dit landschap van stad en dorpen ligt dan ook in het dertiende-eeuwse agrarische landschap langs de Maas. De geschiedenis van stad en dorpen bestrijkt daarmee een zo lange tijdsperiode dat een zinvolle periodisering vereist is. Voor het eerder genoemde dorpshistorisch onderzoeksproject werd een verdeling in fasen ontworpen, gebaseerd op het ontstaan en de ontwikkeling van ruimtelijke patronen en objecten die zijn gerelateerd aan sociale en economische processen.¹² Als zodanig omvatten zes perioden, vanaf het jaar 1000 tot heden, de transformatie van het Hollandse landschap, in het bijzonder de Rotterdamse dorpsregio gelegen ten noorden en ten zuiden van de Maas.

De eerste periode (1000-1300) kenmerkt zich door economische groei en het grootschalige 'ontwerp' van het landschap door ontginning